
ROLUL EXPORTULUI DE CEREALE ÎN COMERȚUL EXTERN AL BASARABIEI (1812-1830)

Andrei Emilciuc

Către anul 1812 sistemul comerțului rus cu cereale, intrase într-o fază de ascensiune rapidă. Un rol important în acest sens l-a jucat lărgirea suprafețelor cultivate, mai ales din contul expansiunilor teritoriale. Ca rezultat al politicii externe active în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, la Imperiul Rus au fost anexate vaste teritorii cu o fertilitate înaltă a solului, inclusiv teritoriul dintre Prut și Nistru.

Literatura de specialitate înregistrează un număr relativ mare de lucrări în care problema rolului exportului de cereale în comerțul extern al Basarabiei este analizată temeinic. Diverse aspecte privind comerțul extern cu cereale al Basarabiei au fost studiate încă în epocă de F. Brun (Брун 1848), F. Zaharievici (Захариевич 1854), A. Zașciuk (Защук 1862), N.K. Moghileanski (Могиланский 1916) și alții. În perioada post-belică problematica în cauză a fost elaborată în special în lucrările lui I.D. Puhalski (Пухальский 1964), M.P. Muntean (Мунтян 1971), S.A. Panfilov (Панфилов 1971) și I.A. Anțurov (Анцуров 1981). Totuși, autorii amintiți au pus accentul mai ales pe perioada de după 1831. De aceea în acest articol ne propunem să analizăm exportul de cereale din Basarabia în perioada 1812-1830, adică de la anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, conform Tratatului de pace de la București din 16/28 mai 1812, și până la suprimarea, la 26 septembrie 1830, a cordonului sanitar vamal de pe Nistru și unificarea vamală a Basarabiei cu Rusia.

Din punctul de vedere al capacității de producție Basarabia a înregistrat succese importante în perioada abordată. Potrivit organelor administrației provinciale, în anul 1814 producția totală de cereale a constituit 677765 cetverturi, din care după acoperirea necesităților de consum și semințe puteau fi plasate pe piață 143495 cetverturi¹. În decursul perioadei 1819-1828 producția medie anuală a cerealelor a crescut în Basarabia la 1304535 cetverturi, inclusiv porumb – 412305 cetverturi, mei

– 71400 cetverturi, grâu și secară – 820830 cetverturi². Orientarea gospodăriilor agricole spre piață s-a manifestat în provincie, mai ales prin scăderea ponderii suprafețelor cultivate cu porumb. Astfel, dacă în 1819 din totalul de 103674 de desetine, 58626 desetine (56,5%) erau cultivate cu porumb, 26382 desetine (25,4%) cu grâu, 13312 desetine (12,9%) cu secară și restul de 5354 desetine (5,2%) cu orz și ovăz, apoi în 1837 din totalul de 231088 desetine porumbul era cultivat pe 102347 desetine (44,3%), grâul pe 64782 desetine (28,0%), secara pe 25432 desetine (11,0%), iar orzul și ovăzul pe 38527 desetine (16,7%) (Гроссул 1964, 161). Se observă că în nici două decenii pe fondul dublării suprafețelor cultivate cu cereale, ponderea terenurilor cultivate cu porumb scade cu peste 12%, pe când a celor cultivate cu grâu, orz și ovăz, mult mai solicitate pe piața externă, crește cu peste 14%.

În primii ani de după anexare comerțul cu cereale în Basarabia era diminuat din cauza contextului militar în care era conceput teritoriul nou anexat. Efectul negativ pe care l-a avut războiului rusoturc din 1806-1812 asupra provinciei, dar și dislocarea aici a armatelor rusești după 1812, a determinat impunerea unor restricții asupra exportului de cereale, în vederea asigurării populației și a militarilor. Potrivit regulilor care au fost elaborate la 29 septembrie 1813, exportul peste hotare al cerealelor din Basarabia a fost admis doar prin portul Reni, iar administrația acestui oraș-port urma să țină sub control strict cantitatea de cereale exportată. De asemenea, negustorii erau impuși să ofere date despre cantitatea de cereale depozitate în localitățile din apropierea portului Reni³. Decizia respectivă venea în totală discordanță cu situația reală mai ales că nu Renii era principalul port comercial al Basarabiei, ci Ismailul, prin care în anul 1813 fuseseră exportate 24305 cetverturi de cereale (Мунтян 1971, 346). În plus, mai erau și alte căi de desfacere a producției locale. Astfel, tot în anul 1813, găsim un negustor de ghilda în-

---

¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 245, f. 31 verso-32.

² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 24.

³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 101, f. 32-33.

tâi din Odesa încheind un contract de furnizare a 7,2 mii puduri de grâu de pe moșia lui I. Sichiraș, inclusiv 900 puduri de grâu arnăut (Жуков 1982, 57). De asemenea, potrivit raportului din 18 martie 1813 al șefului vămilor de control N.V. Baikov, adresat ministrului de finanțe, mulți negustori greci, armeni și evrei din orașul-port Akkerman practicau exportul cerealelor și altor produse, inclusiv în orașul-port Odesa din gubernia Herson⁴. Cu toate acestea la 9 octombrie 1813 funcționarul civil de clasa a I-a A.B. Kurakin a prezentat ministrului de poliție Ș.C. Veazmitinov viziunea sa asupra organizării cordonului sanitar-vamal pe Prut și Dunăre, în care a propus ca vama de la Akkerman să fie lichidată, deoarece distanța mică până la vama din Odesa o făcea de prisos. În opinia istoricului Valentin Tomuleț, această propunere denotă destul de elocvent că autoritățile imperiale promovau chiar și față de teritoriul nou-anexat o politică protecționistă, folosind diverse mijloace pentru a apăra portul Odesa de cea mai mică concurență din partea oficiilor vamale din apropiere (Tomuleț 2002a, 155-156).

La insistența negustorilor din Ismail, la 21 aprilie 1814 A.B. Kurakin a permis exportul cerealelor și prin portul Ismail. Concomitent cu aceasta, A.B. Kurakin a cerut ca în Ismail să fie înființată o comisie provizorie care, împreună cu negustorii din port, urma să aleagă din rândurile negustorilor o persoană de încredere, pentru supravegherea comerțului și informarea comandantului portului Ismail în această privință⁵. La recomandarea guvernatorului militar din Herson, generalul A.E. de Richelieu, la 26 aprilie 1814 comandantul cetății Akkerman, colonelul S. Arseniev, s-a adresat general-maiorului I.M. Hartingh cu propunerea de a permite vaselor și negustorilor din Odesa să exporte cereale din Akkerman. I.M. Hartingh, la rândul său, s-a adresat organelor centrale din Petersburg. Ca rezultat, prin dispoziția din 2 mai 1814 A.B. Kurakin a aprobat cererea lui S. Arseniev de a permite exportul grâului și al altor produse din Akkerman cu condiția ca intrarea vaselor în Akkerman să fie permisă doar după ce acestea ar fi supuse carantinei la Odesa (Tomuleț 2002a, 73).

Dreptul exportului cerealelor din Rusia prin vămile de pe uscat în statele vecine, aprobat prin decizia din 15 decembrie 1813, a intrat în vigoare pentru Basarabia abia la 22 mai 1814. Aceasta s-a realizat

la insistența lui I.M. Hartingh prin intermedierea ministrului de finanțe D.A. Guriev, care a cerut la 15 martie 1814 comandantului suprem din Petersburg adoptarea unei dispoziții în acest sens⁶. Cu toate acestea, la 22 decembrie 1814 Consiliul de Miniștri rus a decis interzicerea temporară a exportului de cereale prin punctele vamale de pe uscat pe lungimea hotarului vestic al imperiului. Acest lucru era justificat prin faptul că negustorii austrieci cumpărau în cantități mari cereale, lucru ce provoca „creșterea exagerată a prețurilor și sărăcirea populației din guberniile vestice”⁷. Totuși, prin decizia menționată s-a interzis și exportul cerealelor prin oficiile vamale Dubăsari, Movilău și prin punctul vamal Maiaki deoarece din Basarabia cerealele puteau fi ușor exportate prin Odesa⁸.

Complicațiile care le creau diferitele interdicții impuse de autoritățile locale sau centrale în privința comerțului Basarabiei aduceau pierderi negustorilor care încercau să-și lărgesc sursele de aprovizionare pentru export. Astfel, negustorul de ghilda întâi din Odesa Dmitri Paleolog, care a încercat să exporte în 1814 din Ismail direct în Constantinopol 1360 cetverturi de grâu, cu valoarea de 70 mii lei, prin intermediul trimisului său Pateraki, a rămas fără transport după ce vasul Sf. Ilie, pe care acesta l-a închiriat de la negustorul din Nejin Feodor Papanistoglu, a fost arestat⁹. Într-un alt caz a fost afectat consilierul comercial și cavalerul Reno, înscris ca negustor în prima ghildă din Odesa. Având o comandă de la guvernul englez, acesta l-a trimis pe negustorul Feodor Moscul în Basarabia, unde ultimul a adunat o anumită cantitate de grâu și a decis să o expedieze în Odesa pe mare prin portul Ismail. Fără a-i oferi o explicație regulamentară deputații dumei orașenești din Ismail Sterio Papanopulo Duma și Ivan Gheorgandopulo i-au solicitat de pe fiecare chilă de grâu exportat o taxă în valoare de 65 parale. În urma demersurilor făcute de Reno, la 24 iulie 1815 șeful interimar al administrației speciale a orașului Odesa, F.A. Koble, s-a adresat guvernatorului civil interimar și militar al Basarabiei I.M. Hartingh cu solicitarea să contribuie la restituirea sumei percepute sau cel puțin în clarificarea temeiurilor taxei la care a fost supus trimisul negustorului din Odesa¹⁰. Apăreau și dispute

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 101, f. 62-62 verso, 71.

⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 245, f. 36-37.

⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 245, f. 69-69 verso.

⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 245, f. 53-53 verso.

¹⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 245, f. 78-79.

⁴ AISR, F. 19, inv. 3, d. 129, f. 22.

⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 101, f. 31-31 verso.

pur comerciale, spre exemplu la 8 decembrie 1815 funcționarul civil de clasa a șasea Gunaropulo a solicitat ministrului de justiție D.F. Troșinski să analizeze disputa pe care o avea comisionarul său negustorul din Akkerman Striti Kalfono cu negustorul din Chișinău Sandul Hristovici privind nelivrarea conform contractului a 1000 de chile de grâu în portul Ismail¹¹.

Conform deciziei Consiliului de Miniștri din 15 mai 1815, porumbul, care reprezenta principala cultură cerealică în Basarabia, a fost permis pentru export sub motivația că armata rusă dislocată în ținut se aproviziona doar cu grâu și secară¹². La 1 iunie comandantul suprem din Petersburg, S.C. Veazmitinov, a transmis această decizie lui I.M. Hartingh¹³. Dar exportul cerealelor din Basarabia depindea nu numai de interesele sanitar-vamale și militare, ci și de recolta acestora în diferite județe. Într-un raport din 21 iunie 1815, adresat lui I.M. Hartingh, autoritățile locale menționau că în Departamentul doi al guvernului regional a fost discutat raportul din 16 iunie al serdăriei din Orhei în care aceasta, în baza prezentărilor făcute de ocolăși, informa guvernul că deși recolta în județ a fost mică, negustorii achiziționau nestingherit de la locuitori cereale pentru a le exporta. Ca rezultat, la 15 iulie 1815 Departamentul doi a luat decizia de a interzice locuitorilor a vinde negustorilor surplusul de cereale de care mai dispuneau¹⁴.

Potrivit afirmațiilor contelui F.P. Pahlen, funcționar civil de clasa a V-a, într-o notă din 15 ianuarie 1815, numărul vaselor ce circulau între Akkerman și Odesa creștea de zi la zi¹⁵. La 16 mai 1816, în nota anexată la rescriptul imperial de numire a lui A.N. Bahmetev în funcția de rezident plenipotențiar în Basarabia (1816-1820), acestuia i se atrăgea atenția că exportul cerealelor este un articol destul de important și profitabil pentru provincie. De aceea ramura în cauză merita încurajată, dar trebuia și limitată în contextul situației existente și al relațiilor cu statele vecine¹⁶. Totuși, prin ordinul ministrului de finanțe din 27 iulie 1816 s-a prevăzut ca în cazul exportului mărfurilor din ținut pe cale maritimă prin Akkerman în Odesa respectivele să fie supuse unei taxe vamale ca și mărfurile expor-

tate peste hotare, din considerentul că mărfurile puteau fi exportate prin contrabandă peste hotare (Tomuleț 2002a, 94). De aceea mulți negustori din Odesa au considerat mai convenabil să exporte cerealele colectate în Basarabia prin porturile locale. Negustorii însă în continuare trebuiau să obțină permisiuni speciale pentru a putea exporta cereale peste hotare, din cauza interdicțiilor temporare decise de autoritățile locale sau centrale. Spre exemplu, negustorul din Odesa Emanuil Krits a putut exporta în Constantinopol 400 chile de grâu doar după ce la 1 septembrie 1816 general-locotenentul A.N. Bahmetev a solicitat funcționarilor postului vamal din Ismail acest lucru¹⁷.

La 1 noiembrie 1816 A.N. Bahmetev insista, într-o scrisoare adresată comandantului-șef al Armatei a 2-a ruse, contele L.L. Bennigsen, asupra consecințelor negative ale interzicerii exportului cerealelor din Basarabia. În opinia acestuia, interdicția, deși facilita menținerea unui preț mic la cereale, agreat de comandamentul armatei ruse pentru că permitea achiziționarea cantităților necesare de proviant în condiții avantajoase, ruina agricultorii și lipsea vistieria de venituri vamale și fiscale (Tomuleț 2002b, 275-276). Probabil de aceea în conformitate cu prevederile Comitetului de Miniștri din 28 noiembrie 1816 importul cerealelor din Basarabia în guberniile interne ruse a fost admis fără plata taxelor vamale¹⁸.

Profiturile imense realizate din achiziționarea cerealelor de la producători și comercializarea acestora exportatorilor din Ismail, Reni și Odesa au antrenat în acest gen de afaceri reprezentanți ai diferitor categorii sociale, funcționari și chiar militari. Astfel, în august 1817 un oarecare sublocotenent Cerneavski i-a adresat rezidentului plenipotențiar o cerere prin care a solicitat și primit dreptul de a exporta 500 de *cetverturi* de grâu peste Nistru în Odesa prin postul vamal Maiaki¹⁹. Aceștia creau concurență negustorilor de rând, deoarece nu erau supuși să achite dările și prestațiile de ghildă, iar veniturile realizate nu lărgeau capitalul comercial. Doar în primele opt luni ale anului 1817 prin Ismail au fost exportați circa 40 mii *cetverturi* de cereale (Мунтян 1971, 346).

Negustorii din Basarabia întâmpinau și alte obstacole în exportul cerealelor. La 2 septembrie 1817 un grup de negustori din Akkerman i-a soli-

¹¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 7, f. 1-2

¹² ПСЗРІ, соб. первое, том XXXIII, 1815-1816, СПб, 1830, №25848, с. 124.

¹³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 245, f. 71-71 verso.

¹⁴ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 245, f. 72-73.

¹⁵ AISR, F. 1308, inv. 1, d. 14, f. 116 verso.

¹⁶ AISR, F. 1308, inv. 1, d. 2, f. 18.

¹⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 467, f. 1021 verso.

¹⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 682, f. 4, 5 verso.

¹⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 395, f. 30-31.

citat rezidentului plenipotențiar în Basarabia A.N. Bahmetev dreptul de a transporta o cantitate considerabilă de grâu în Odesa prin Ovidiopol doar cu certificatele comerciale eliberate de poliția din Akkerman. Aceasta deoarece pentru a putea exporta din provincie cereale fără plata taxelor vamale în restul imperiului negustori trebuiau mai întâi să obțină confirmarea originii locale a mărfurilor de la poliția orașului de reședință, iar apoi să se prezente cu aceasta la Chișinău pentru a obține de la departamentele de dispoziție permisiunea de trecere a cordonului sanitar-vamal. Acest lucru crea incomodități mari pentru negustori, deoarece aceștia deseori nu reușeau să respecte prevederile temporale ale contractelor de livrare și ca urmare sufereau penalități. A.N. Bahmetev a acceptat doleanțele negustorilor din Akkerman, și i-a solicitat la 19 septembrie guvernatorului militar de Herson să dispună autorităților vamale trecerea liberă a produselor agricole din Basarabia doar cu certificatele comerciale eliberate de polițiile orașenești și comunale²⁰.

Tot la 19 septembrie 1817 A.N. Bahmetev scria Departamentului doi al guvernului regional, având ca temei plângerile negustorilor, că obligația de prezentare la Chișinău era împovărătoare pentru negustori, îndeosebi pentru cei ce locuiau în localități îndepărtate de orașul regional²¹. Cu atât mai mult cu cât grâul și alte cereale nu erau aduse de peste hotare, ci erau produse în Basarabia și exportul lor peste Nistru în guberniile ruse, conform deciziilor instanțelor superioare, urma a fi scutit de taxele vamale. A.N. Bahmetev considera că negustorii basarabeni care comercializau cereale urmau să fie susținuți de stat, iar exportul acestor mărfuri peste Nistru urma să fie permis doar în baza certificatelor comerciale puse la dispoziție de poliția orașenească sau județeană, de unde cerealele erau exportate²². La 25 septembrie 1817, Departamentul doi a discutat propunerile lui A.N. Bahmetev în vederea „adoptării unor măsuri ce ar eficientiza exportul liber în Odesa al grâului și al altor produse cerealiere”²³. În acest scop, guvernul regional a decis, pornind de la considerentul că grâul și alte cereale nu sunt importate de peste hotare, dar sunt produse în Basarabia, să fie permis exportul lor peste Nistru în guberniile ruse doar în baza certificatelor comerciale eliberate de

poliția orașenească sau județeană, a acelei localități din care proveneau produsele²⁴.

În condițiile în care transportarea din Basarabia a cerealelor în portul Odesa pentru export crea multe dificultăți, negustori continuau să exporte cantități importante de cereale prin Ismail și Reni. În anul 1818 din 323 de vase comerciale ancorate în Ismail, 313 au fost încărcate cu cereale (Мунтян 1971, 346). Chiar și unii negustori din afara provinciei practicau comerțul cu cereale prin porturile din Basarabia. Astfel, din registrele vamale aflăm că la 28 martie 1818 negustorul de ghilda întâi din Odesa Gheorghe Niro a exportat prin portul Ismail în Constantinopol 1020 cetverturi de grâu²⁵. Un alt negustor din Odesa Constantin Karakatsani, exporta prin Ismail frecvent, deși în cantități mai mici, grâu achiziționat în Basarabia. Pe parcursul anului 1818, conform calculelor noastre bazate pe datele săptămânale ale oficiului vamal din Ismail, acesta a exportat 998 cetverturi de grâu²⁶, în anul 1819 – 1550 cetverturi²⁷, iar în anul 1820 – 650 cetverturi de grâu²⁸. Totuși, contractarea cerealelor nu decurgea întotdeauna fără probleme pentru negustori. La 17 aprilie 1818 A.N. Bahmetev a expediat Poliției orașenești din Akkerman dispozițiile sale privind adresa primită de la guvernatorul militar de Herson, contele A.F. Langeron. Din aceasta aflăm despre decizia luată de Tribunalul Comercial din Odesa în cazul disputei dintre negustorul grec din Nejin Dmitri Duma și cel din Akkerman Anastasie Bruz. Ultimul, primind o procură din partea negustorului din Nejin, urma să achiziționeze în Basarabia pentru a expedia în Odesa 473 chile (980 cetverturi) de grâu și 1020 chile (2114 cetverturi) de porumb. Cu toate că a primit banii necesari, negustorul din Akkerman a livrat în Odesa doar 804 cetverturi de grâu, iar restul cantității de aproape 100 de chile de grâu și întreaga cantitate de porumb a reținut-o din cauza unor pretenții față de negustorul din Nejin. Din cauza că Anastasie Bruz nu s-a prezentat la tribunal, decizia instanței i-a fost defavorabilă. De aceea A.F. Langeron i-a solicitat lui A.N. Bahmetev să dispună restituirea întregii cantități de cereale datorate negustorului Dmitri Duma²⁹. Cu toate acestea negustorul din Akker-

²⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 395, 32 verso-36.

²¹ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 586, f. 9.

²² ANRM, F. 5, inv. 2, d. 586, f. 9 verso.

²³ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 586, f. 10.

²⁴ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 586, f. 10-10 verso.

²⁵ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 42, f. 50 verso.

²⁶ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 42, f. 50, 75, 81, 87 verso, 90, 95

²⁷ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 42, f. 141, 159, 170, 184 verso, 185 verso, 196 verso, 203 verso.

²⁸ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 42, f. 225, 229, 235-235 verso, 236.

²⁹ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 119, f. 560 verso-561.

man a refuzat să se conformeze și ca urmare la 1 mai 1818 rezidentul plenipotențiar a cerut poliției din orașul Akkerman să stăruie a îndeplini decizia Tribunalului Comercial din Odesa³⁰.

Tot la 17 aprilie 1818 A.N. Bahmetev i-a comunicat comandantului orașului Akkerman, plaz-maiorul Nedelkov că acceptă propunerile acestuia privind permiterea încărcării vaselor venite în Akkerman din portul Odesa cu cereale în vederea expedierii în acel port pentru exportul ulterior. Rezidentul plenipotențiar atenționa ca să fie respectate toate precauțiile necesare, inclusiv încasarea taxelor vamale cu eliberarea documentelor confirmatoare³¹. În virtutea acestei dispoziții îl găsim pe negustorul din Odesa Ilia Novikov exportând la 15 octombrie 1818 prin Akkerman în Odesa 250 cetverturi de grâu, iar pe Constantin Mutafoğlu 400 cetverturi³². Cu toate acestea, negustorii ce își expediau prin Akkerman cerealele achiziționate în Basarabia nu erau încântați de faptul că trebuiau să achite taxa vamală de export pe loc, și mai puțin mulțumite erau autoritățile vamale din portul Odesa. Ca urmare, la 19 noiembrie 1818 A.N. Bahmetev a trebuit să răspundă guvernatorului militar de Herson, contele A.F. Langeron, care i-a solicitat să interzică funcționarilor postului vamal din Akkerman perceperea taxelor vamale pentru cerealele exportate pe mare în Odesa pentru export. Rezidentul plenipotențiar preciza că dispoziția sa în această privință era justificată prin faptul că vasele comerciale ce se încărcau în Akkerman și ieșeau în larg scăpau vizorului autorităților vamale, astfel puteau să-și schimbe traseul și să transporte produsele peste hotare. A.N. Bahmetev considera astfel supunerea taxelor vamale în Akkerman ca absolut necesară pentru a feri vistieria de pagube. Pe de altă parte, achitând sumele convenite negustorii primeau documente confirmatoare, care serveau drept dovadă pentru a nu fi supuși pentru a doua oară taxelor vamale la exportul prin alte porturi ruse³³. Totuși autoritățile vamale din Odesa ignorau aceste documente și îi supuneau pe negustori să mai achite încă o dată taxele vamale, când aceștia le exportau deja în străinătate prin portul Odesa.

Cu toate acestea A.N. Bahmetev era ferm pe pozițiile sale, astfel că la 15 septembrie 1818 acesta

insista la interpelarea oficialilor postului vamal din Akkerman pe această problemă că este absolut obligatoriu ca mărfurile expediate pe mare în Odesa să fie supuse taxelor vamale. De taxe vamale erau scutite doar mărfurile transportate pe liman, prin Ovidiopol în Odesa, în baza dreptului comerțului intern, în virtutea faptului că acesta se desfășura la vederea inspectorilor vamali³⁴. Totuși ca urmare a solicitării venite din partea funcționarilor postului vamal din Akkerman la 2 octombrie 1818 A.N. Bahmetev a încuviințat ca și exportul peste liman, prin Ovidiopol în Odesa a cerealelor și altor produse autohtone să fie transmis în evidența acestuia. Se urmărea astfel prevenirea transportării peste Nistru a produselor neautohtone, sau a celor care trebuiau supuse taxelor vamale. Negustorii erau obligați în urma acestei decizii să se prezinte cu certificate ce ar fi confirmat că mărfurile exportate au fost produse în Basarabia³⁵. Nemulțumirile negustorilor au continuat să parvină pe adresa lui A.N. Bahmetev. Ca urmare, la 23 februarie 1819 rezidentul plenipotențiar în Basarabia s-a adresat ministrului de finanțe informându-l că negustorii din orașele de peste Nistru, în special cei din Odesa, precum ar fi Ilia Novikov, i se plâng că sunt constrânși să achite taxele vamale de export de două ori: o dată în postul vamal din Akkerman la exportul din Basarabia și a doua oară în vama din Odesa, la exportul peste hotare. Ca urmare A.N. Bahmetev îi solicita ministrului de finanțe ca negustorii să fie supuși plății taxelor doar în Akkerman, atunci când transportau produse din Akkerman în Odesa pentru exportul peste hotare³⁶.

Din cauza problemei dublei impunerii, negustorii din Odesa preferau în continuare să exporte cereale din Akkerman direct peste hotare. Spre exemplu, în anul 1819, mai mulți negustorii din Odesa au exportat prin Akkerman în posesiunile otomane următoarele cantități de cereale: la 17 aprilie, Constantin Balaga – 200 cetverturi de mei, 20 cetverturi de grâu și 30 cetverturi de orz, Afanasie Balaga – 102 cetverturi de grâu și 14 cetverturi de orz, iar Andrei Kastrino, la 22 aprilie – 100 cetverturi de grâu. Totuși cantități importante continuau să fie exportate în Odesa, deoarece ancorarea vaselor comerciale mari în Akkerman era problematică. Astfel, la 23 aprilie grecii din orașul

³⁰ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 119, f. 662.

³¹ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 119, f. 559.

³² ANRM, F. 17, inv. 1, f. 129.

³³ ANRM; F. 17, inv. 1, d. 117, d. 511 verso-512.

³⁴ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 117, f. 148.

³⁵ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 117, f. 284.

³⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 596, f. 293-295.

rus Nejin au exportat în Odesa: Constantin Petame 425 cetverturi de grâu, iar Stavrio Falo 180 cetverturi³⁷. Până la urmă, la dispoziția ministrului de finanțe D.A. Guriev, A.N. Bahmetev a fost nevoit la 30 aprilie 1819 să-și anuleze dispoziția privind supunerea taxelor vamale a produselor exportate prin portul Akkerman în Odesa. Negustorii au fost obligați să ofere în schimb garanții că mărfurile, în decurs de jumătate de an, să fie exportate prin Odesa, iar vameșii din Odesa trebuiau să elibereze negustorilor certificate care să confirme că mărfurile au fost exportate cu plata taxelor vamale³⁸. În caz contrar aceștia urmau să achite o taxă vamală de 1,5 ori mai mare decât cea ordinară. La 2 mai, funcționarii postului vamal Akkerman au discutat și au dispus informarea dumei orașenești în această privință, pentru a-i anunța pe negustori despre decizia dată³⁹.

Negustorii au trebuit să facă față și altor probleme privind exportul cerealelor prin portul Akkerman. La 20 noiembrie 1818, A.N. Bahmetev, într-o adresă către șeful poliției din Akkerman și-a expus poziția privind solicitarea Dumei de acolo de instituire a unei noi taxe în vederea acumulării resurselor financiare necesare amenajării carantinei portuare din Akkerman. Indiferent dacă produsele erau exportate peste hotare direct sau prin Odesa, negustorii urmau să achite în vistieria orașenească câte 20 parale de pe fiecare chilă de grâu și câte 10 parale de pe alte cereale. Rezidentul plenipotențiar preciza că această problemă nu e de competența organelor regionale și depinde doar de acceptul benevol al negustorilor din Akkerman⁴⁰. Societatea negustorească din oraș a convenit până la urmă să achite taxele respective, cu condiția ca și negustorii fără reședință ce exportau cereale prin Akkerman să fie supuși acestora. Ca urmare șase negustori din Odesa și Nejin au adresat rezidentului plenipotențiar o plângere, în care subliniau că li se cerea să plătească taxele calculate în baza acestei decizii pentru grâul exportat în anul 1818 prin Ovidiopol în Odesa. Negustorii argumentau că nu sunt obligați să achite astfel de taxe, însă fiind interesați să fie instituită cât mai grabnic carantina, au acceptat benevol să contribuie cu 500 de lei, dar i-au cerut rezidentului plenipotențiar să dispună organelor municipale din Akkerman să nu mai supună negustorii

din alte orașe la plăți „arbitrare”. Ca urmare A.N. Bahmetev a adresat la 18 ianuarie 1819 șefului de poliție din Akkerman, sublocotenentul Viteazi, o muștrare în care menționa că acțiunea organelor orașenești din Akkerman era una ilegală, care în plus afecta comerțul⁴¹. Organele municipale din Akkerman însă au insistat, propunând că taxa la grâul exportat din Akkerman de negustorii din alte orașe și cei străini să fie micșorată la 10 parale pe chilă. A.N. Bahmetev a respins categoric aceste propuneri prin dispoziția din 8 martie 1819 adresată poliției orașului Akkerman⁴².

Probleme apăreau și în cazurile când se depistau cazuri epidemiologice. Aceasta chiar dacă potrivit prevederilor dispoziției Consiliului de Stat din 29 martie 1819 atunci când erau semnalate cazuri de acest gen în Basarabia, legăturile comerciale dintre malurile Nistrului urmau a fi sistate, și doar mărfurile care nu erau susceptibile de propagare a molimeii, inclusiv cerealele, puteau fi exportate cu condiția curățării sacilor în care erau transportate acestea⁴³. Astfel în octombrie 1819 după ce în județul Hotin s-a depistat ciuma, termenul de carantină pe Nistru a fost ridicat până la 42 de zile. Acest lucru a vizat și carantina de la Ovidiopol, lucru ce a paralizat, practic, transporturile între Akkerman și Ovidiopol⁴⁴. De aceea Societatea negustorilor din Akkerman a înaintat o plângere pe numele rezidentului plenipotențiar. Ca urmare la 5 mai 1820 A.N. Bahmetev a dispus Poliției din Akkerman să informeze negustorii din oraș că el s-a adresat șefului administrației speciale a orașului Odesa N.I. Tregubov, cu cererea de a permite trecerea fără rețineri a produselor ce nu necesitau respectarea procedurilor de carantină, precum cerealele și sarea, și a primit confirmarea că acesta a făcut dispozițiile corespunzătoare către funcționarii postului de carantină de la Ovidiopol⁴⁵.

Treptat, numărul celor care se implicau în contractarea cerealelor în Basarabia pentru a le expedia caselor de comerț din Odesa crește. Astfel, la 19 octombrie 1820 negustorul din Odesa Mihailo Stefano solicita eliberarea unui certificat comercial pentru a exporta în Odesa 40 de chile și 10 demerli de porumb precum și 50 chile de grâu achiziționat din județul Orhei, pe care l-a și primit la indicația rezidentului plenipotențiar⁴⁶. Un

³⁷ ANRM, F. 17, inv. 1, f. 151 verso.

³⁸ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 127, f. 88-88 verso.

³⁹ ANRM, F. 17, inv. 1, f. 89.

⁴⁰ ANRM, F. 17, inv. 1, d. 117, f. 520 verso-521.

⁴¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 596, f. 84 verso-85 verso.

⁴² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 596, f. 375.

⁴³ ASRO, F. 1, inv. 214, d. 3, f. 113.

⁴⁴ ASRO, F. 1, inv. 249, d. 34, f. 6.

⁴⁵ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 677, f. 81 verso.

⁴⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 682, f. 4, 5 verso.

alt certificat comercial i s-a eliberat la 26 octombrie 1820 și unui oarecare căpitan Iosip, care-i permitea exportul în Odesa a 250 chile de orz și 50 chile de grâu de toamnă achiziționate din satul Hârtoș, 130 de chile de orz și 182 de chile de grâu arnăuț achiziționate din satul Budoroja și 70 de chile de orz și 180 de chile de grâu arnăuț achiziționate din satul Dipalagi⁴⁷. Tot în octombrie 1820 micul burghez din Odesa Ivan Deceaperlo a obținut un certificat comercial ce-i permitea să exporte în Odesa 100 de chile și 30 de demerli de grâu achiziționate de la locuitorii orașului Chișinău Radu și Ștefan Piscul⁴⁸. La 24 octombrie 1820 evreul Iusif Marcu, și el negustor din Odesa, a primit un certificat comercial ce-i permitea exportul în Odesa a 300 de chile de porumb achiziționate din ținutul Orhei⁴⁹. Funcționarul civil de clasa a VIII-a Zamerachie Ralle, a solicitat în octombrie 1820 guvernului regional din Basarabia, din cauza că timpul nefavorabil l-a împiedicat să transporte în termenul specificat în certificatul comercial obținut anterior 2500 de chile de porumb în Odesa, să dispună vămii de la Dubăsari să permită trecerea acestora peste Nistru⁵⁰. În total, aceștia au exportat în Odesa 3852 de chile (7983 cetverturi) de cereale.

Analiza evoluției prețurilor la cereale în perioada anilor 1817-1820 pe județe în Basarabia demonstrează foarte clar nivelul de integrare în sistemul comerțului extern cu cereale. Diferența de preț este evidentă. Astfel, spre exemplu, în lunile mai-decembrie 1820, la Bălți prețul orzului a variat între 3,25 și 4,25 ruble asignat pe cetvert, pe când în Reni între 5,60 și 11 ruble asignat⁵¹. Fluctuațiile mari sunt de altfel un indice al includerii în sistemul pieței externe, unde cererea și oferta sunt mai dinamice. Dar cel mai interesant este faptul că prețuri relativ ridicate la cereale atestăm și la Bender, spre deosebire de primii ani de după anexare⁵². Or, cordonul sanitar de la Nistru crea incomodități negustorilor prin faptul că pe o lungime de 600 de verste existau doar patru puncte vamale de trecere și de carantină, iar cel mai mare era anume la Ben-

der⁵³. De altfel, transportarea cerealelor și a altor produse era extrem de dificilă, provocând majorarea prețurilor și sustrăgându-i pe țărani de la muncile agricole⁵⁴. Cu toate acestea, în perioada 1817-1821, conform calculelor realizate de istoricul Valentin Tomuleț, au fost eliberate negustorilor 499 de certificate comerciale pentru exportul din Basarabia în guberniile interne ruse a diferitor produse, inclusiv – 272594 puduri de grâu și 211712 puduri de porumb (Томулец 1984, 67-68).

Furnizarea grânelor de către producătorii din Basarabia exportatorilor din portul Odesa devine tot mai practică în anii '20. În medie, în perioada anilor 1814-1824, în Odesa erau importați anual din guberniile Podolia, Kiev, Herson și din Basarabia peste 680 mii cetverturi de grâu (McCulloch 1842, 435). Marii negustori-exportatori din Odesa sunt tot mai interesați de cereale produse în Basarabia. Casa de comerț din Odesa Walter & Co. preciza în circulara din 24 noiembrie 1826 adresată parlamentului englez că în acest oraș-port porumbul nu poate fi găsit în cantități mari, însă în caz de necesitate puteau fi procurate în Basarabia între 30 și 40 mii cetverturi. Cu toate acestea, se preciza că în sezonul rece al anului transportarea este costisitoare și riscantă. Potrivit negustorului din Odesa doar venirea primăverii putea facilita livrarea porumbului în Odesa, și nimeni nu se aventura să încheie asemenea contracte, deoarece comerțul cu porumb a fost neglijat pentru o perioadă îndelungată. Autorul mai preciza că în acel an recolta de porumb a fost abundentă în Basarabia și cetvertul putea fi achiziționat cu 8 ruble asignate și exportat cu 9 ruble asignate. Calitatea porumbului era descrisă de negustor drept excelentă (Jacob 1828, 39-40). În mare parte cerealele transportate în Odesa erau destinate exportului, însă câteodată nu erau ignorate și alte oportunități avantajoase de plasare a cerealelor. Astfel, negustorul de gilda întâi din Odesa Lazar Burstein, prin contractul semnat la 4 februarie 1821 cu funcționarul Goldenberg, s-a angajat să livreze în magaziiile armatei a doua dislocată în Basarabia 94179 cetverturi de făină la prețul de 13,25 ruble asignat, precum și 8818 cetverturi de crupe la prețul de 16,75 ruble asignat pentru alimentarea militarilor în anul 1821 și prima jumătate a anului 1822⁵⁵.

⁴⁷ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 682, f. 14.

⁴⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 682, f. 37.

⁴⁹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 682, f. 42.

⁵⁰ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 682, f. 64.

⁵¹ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 512, f. 8 verso, 31 verso, 100 verso, 117 verso, 213 verso, 242 verso; d. 513, f. 138 verso, 232 verso; d. 514, f. 14 verso.

⁵² ANRM, F. 5, inv. 2, d. 512, f. 78 verso, 160; d. 513, f. 149 verso; d. 576, f. 134; d. 63, f. 227; d. 325, f. 2, 24, 52, 77, 113, 141, 173v, 207.

⁵³ ANRM, F. 3, inv. 4, d. 66, f. 3, 11 verso, 30 verso.

⁵⁴ AISR, F. 1308, inv. 1, d. 8, f. 232 verso.

⁵⁵ ANRM, F. 22, inv. 1, d. 465, f. 2, 5.

O creștere simțitoare a exportului de cereale din Basarabie se observă în a doua jumătate a anilor '20. De altfel, din 1827 datele privind comerțul extern cu cereale prin portul Odesa, dar și alte porturi ruse de la Marea Neagră și Marea Azov au început a fi publicate în ziarul *Одесский вестник*, promovarea căruia se făcea în mod organizat și de autoritățile administrației provinciale ale Basarabiei⁵⁶. Potrivit datelor preluate din acest ziar în anul 1826 prin Ismail au fost exportați 69851 cetverturi de grâu, iar prin Reni 10700 cetverturi de grâu⁵⁷ și 690 cetverturi de orz (OB 1827, 111). De asemenea, potrivit datelor fragmentare publicate de același ziar, în anul 1827 au fost exportați prin Ismail în Constantinopol: la 15 mai – 25 mii cetverturi de grâu și 1850 cetverturi de porumb, prin Reni – 9610 cetverturi de grâu, 2749 cetverturi de porumb și 950 cetverturi de mei (OB 1827, 171), iar în perioada dintre 8 și 29 octombrie prin Ismail au mai fost exportați 31395 cetverturi de grâu, 1160 cetverturi de orz, 1000 cetverturi de porumb (OB 1827, 376). În 1828 în orașul Ismail se ocupau cu comerțul exterior, de regulă cu exportul cerealelor, 30 persoane, inclusiv doi funcționari civili de clasa a VI-a – Matvei Dracincev și Constantin Kuiuimoglo. Capitalul comercial al

acestora varia de la 10 mii la 25 și 50 mii ruble⁵⁸. Augmentarea comerțului extern al Basarabiei se datora includerii tot mai active pe lângă județele de sud și a celor de centru în furnizarea cerealelor pentru export în porturile din provincie și în Odesa. Spre exemplu, în august 1830 în Chișinău au fost contractați 1200 chile de porumb cu 20 lei de chilă și 300 chile cu 21,5 lei pentru a fi transportați în Ismail (OB 1827, 279).

Drept urmare a celor relatate, putem concludiona că în perioada abordată exportul de cereale a reprezentat grosul comerțului extern al Basarabiei. Cu toate că datele de arhivă nu ne permit de a fixa cu exactitate volumul cerealelor exportate pentru întreaga perioadă, ele abundă în informații prețioase despre căile și modalitățile de realizare a exportului. Provincia dintre Prut și Nistru își exporta cerealele în primul rând prin porturile Ismail, Reni și Odesa, și mai puțin prin porturile Akkerman și Chilia. Comerțul era realizat în principal de negustorii angroșiști greci și armeni, care au contribuit la extinderea schimburilor comerciale dintre Basarabia și statele europene. Economia provinciei se include astfel tot mai mult în sistemul pieței europene de produse agricole.

Bibliografie

- Jacob 1828:** William Jacob, Tracts relating to the Corn Trade and Corn Laws: Notices Respecting the commerce of the Black Sea and of the Sea of Azoff (London 1828).
- McCulloch 1842:** J.R. McCulloch, A Dictionary, practical, theoretical, and historical of Commerce and Commercial Navigation, (London 1842).
- Tomuleț 2002a:** V. Tomuleț, Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (Chișinău 2002).
- Tomuleț 2002b:** V. Tomuleț, Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia (1812-1830). Documente inedite din arhivele Rusiei, Ucrainei și Republicii Moldova (Chișinău 2002).
- Анцупов 1981:** И.А. Анцупов, Сельскохозяйственный рынок Бессарабии в XIX в. (Кишинев 1981).
- Брун 1848:** Ф. Брун, О внешней торговли Новороссийского края и Бессарабии в 1846 году. В сб.: ЗООИД. Т. II, отд. первое (Одесса 1848).
- Гроссул 1964:** Я.С. Гроссул, И.Г. Будак, Очерки истории народного хозяйства Бессарабии (1812-1861) (Кишинев, 1964).
- Захариевич 1854:** Ф. Захариевич, Хлебная торговля в черноморских и азовских портах Южной России. В сб.: ЖМВД, ч. 4, (СПб. 1854).
- Защук 1862:** А. Защук, Материалы для географии и статистики России. Бессарабская Область (СПб. 1862).
- Жуков 1982:** В.И. Жуков, Формирование и развитие буржуазии и пролетариата Бессарабии (Кишинев 1982).
- Могиланский 1916:** Н.К. Могиланский, Производство хлебов, хлебооборот и сбыт крестьянского хлеба в Бессарабии (Кишинев 1916).

⁵⁶ ANRM, F. 6, inv. 2, d. 17, f. 1-1 verso.

⁵⁷ Datele sunt prezentate parțial în cetverturi și parțial în laste, de aceea am realizat conversia conform raportului 1 lastă – 16 cetverturi de grâu.

⁵⁸ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 2 verso-3

Мунтян 1971: М.П. Мунтян, Экономическое развитие дореформенной Бессарабии. В сб.: УЗГКУ, т. 117 (ист.), 1971, 3-385.

ОВ 1827: Одесский Вестник, №28, 1827, 43, 70, 93.

Панфилов 1971: С.А. Панфилов, Некоторые данные о товарности зернового хозяйства Бессарабии в 40–60-х гг. XIX в. В сб.: УЗГКУ, т. 117 (ист.), 1971, 408-419.

Пухальский 1964: И.Д. Пухальский, Внешняя торговля зерном в Бессарабии в 1850-1902 гг. В сб.: ЕАИВЕ, 1964 год, (Кишинев 1966), 651-657.

Томулец 1984: В.Н. Томулец, Торговые связи Бессарабии с внутренними губерниями России в 1812-1830 гг. В сб.: Известия АН МССР, Сер. обществ. наук, №2 (Кишинев 1984).

The role of grain exports in external commerce of Bessarabia (1812-1830)

Abstract

In this paper the role of grain exports in commerce of Bessarabia, in the period between its annexation (1812) and the retrenchment of the Dniester custom and sanitary cordon (1830) is examined. Based on archival and published sources the author shows the main directions of the exports, the regulation of the grain exports by provincial administration and the role of commercial capital in the foreign grain trade of the Bessarabia.

The main conclusions show that the exports were practiced mainly through Ismail, Reni and Odessa seaports, even though Bessarabia was a border province and had also land customs. The grain commerce was held by Greek and Armenian merchants that had strong relationships with commercial bourgeois from main European city-ports. The augmentation of grain exports from Bessarabia was curbed by intense regulation, because the province was used as quarter for important military troops.

Роль экспорта зерновых во внешней торговле Бессарабии (1812-1830)

Резюме

В этой статье рассматривается роль зернового экспорта в торговле Бессарабии в период между её аннексии (1812) и упразднения Днестровского таможенного и санитарного кордона (1830). На основании архивных и опубликованных источников автор показывает основные направления, связанные с экспортом, регулирование экспорта зерна провинциальной администрацией и роль торгового капитала во внешней торговле зерном из Бессарабии.

Основные выводы показывают, что экспорт практиковался в основном через морские порты – Измаил, Рени и Одесса, хотя Бессарабия была пограничной провинцией и имела и сухопутные таможи. Торговля зерном была производима греческими и армянскими купцами, которые имели тесные родственные отношения с торговой буржуазией основных европейских городов-портов. Увеличение экспорта зерна из Бессарабии тормозилось интенсивным регулированием, поскольку в провинции квартировались многочисленные войска.

08.02.2010

Andrei Emilciuc, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, str. 31 august, 121-A, 2012 - Chișinău, Republica Moldova

